Teach Yourself Samskrit

संस्कृतस्वाध्यायः

द्वितीया दीक्षा

व्यवहारप्रदीपः

द्वितीयः भागः

सम्पादकः
वेम्पटि कुटुम्बशास्त्री

राष्ट्रिय संस्कृत संस्थानम्
मानितविश्वविद्यालयः
नव देहली

कति / कियत् शब्दयोः प्रयोगाः

अधोलिखितानि वाक्यानि पठत–

[अधोलिखित वाक्यों को पढ़ें। Read the following sentences.]

विद्यालये **कति** छात्राः पठन्ति ?

कतिभ्यः जनेभ्यः एतद् दातव्यम् ?

भवनस्य विशालत्वं **कियत्** ?

वृक्षस्य औन्नत्यं **कियत्** ?

विवरणम्

☞ उपरिनिर्दिष्टवाक्येषु 'कति'-शब्दः 'कियत्'-शब्दः च प्रयुक्तौ स्तः। यत्र सङ्ख्या पृच्छ्यते उत्तरं च अपेक्ष्यते तत्र कति-शब्दः प्रयुज्यते। उदा.- "सभायाम् अत्र कति जनाः सन्ति ?" अत्र जनाः गणना-साध्याः। अतः 'कति'-शब्दस्य प्रयोगः कृतः। यत्र परिमाणं पृच्छ्यते तत्र 'कियत्'-शब्दः प्रयुज्यते। उदा.- "पात्रे कियत् जलम् अस्ति ?" जलं न गणना-साध्यम्। अतः 'कियत्' शब्दः प्रयुक्तः।

स्मरत

कति	कितने	How many	(उत्तरं सङ्ख्यात्मकम्)
कियत्	कितना	How much	(उत्तरं परिमाणात्मकम्)

अवधेयम्

☞ 'कति'-शब्दः नित्यं बहुवचनान्तः। अतः यदि उत्तरम् एकवचनं द्विवचनं वा भवेत् तदापि 'कति'-शब्दयुक्तः प्रश्नः तु बहुवचने एव स्यात्। यथा–

प्रश्नः भवतः गृहे कति जनाः सन्ति ?

उत्तरम् ⇨ एकः अस्ति (एकवचने)।

⇨ द्वौ स्तः (द्विवचने)।

⇨ त्रयः सन्ति (बहुवचने)।

कियत्-शब्दस्य रूपाणि

पुंलिङ्गे

प्र.	कियान्	कियन्तौ	कियन्तः
द्विती.	कियन्तम्	कियन्तौ	कियतः
तृ.	कियता	कियद्भ्याम्	कियद्भिः
च.	कियते	कियद्भ्याम्	कियद्भ्यः
पं.	कियतः	कियद्भ्याम्	कियद्भ्यः
ष.	कियतः	कियतोः	कियताम्
स.	कियति	कियतोः	कियत्सु

स्त्रीलिङ्गे

प्र.	कियती	कियत्यौ	कियत्यः
द्विती.	कियतीम्	कियत्यौ	कियतीः
तृ.	कियत्या	कियतीभ्याम्	कियतीभिः
च.	कियत्यै	कियतीभ्याम्	कियतीभ्यः
पं.	कियत्याः	कियतीभ्याम्	कियतीभ्यः
ष.	कियत्याः	कियत्योः	कियतीनाम्
स.	कियत्याम्	कियत्योः	कियतीसु

नपुंसकलिङ्गे

प्र.	कियत्	कियती	कियन्ति
द्विती.	कियत्	कियती	कियन्ति

तृ.
च.
पं. → पुंलिङ्गवत्
ष.
स.

कति-शब्दस्य रूपाणि

प्र.	कति
द्विती.	कति
तृ.	कतिभिः
च.	कतिभ्यः
पं.	कतिभ्यः
ष.	कतीनाम्
स.	कतिषु

अवधेयम्

कति-शब्दस्य रूपाणि त्रिषु लिङ्गेषु समानानि भवन्ति।

अभ्यासः — 262

✍ **'कति' शब्दस्य विविधैः विभक्तिरूपैः रिक्तस्थानं पूरयत—**

['कति' शब्द के विविध विभक्ति रूप से रिक्तस्थान की पूर्ति करें। Fill in the blanks with various forms of *kati*.]

उदा. ....**कतीनां**.... जनानाम् अनुरक्तिः संस्कृते अस्ति ?

1. .... छात्रेभ्यः पुरस्कारान् दास्यति शिक्षकः ?
2. .... गृहेषु सङ्गणक-यन्त्राणि सन्ति ?
3. .... वृक्षेषु फलानि सन्ति ?
4. .... छात्रान् पाठयति अध्यापिका ?
5. .... शिक्षकाः विरामे सन्ति ?
6. .... वणिग्भ्यः वस्तूनि क्रीतानि ?
7. .... महिलाभिः पूजा कृता ?
8. .... शिक्षकैः पाठाः पाठिताः ?
9. .... पुष्पाणि योजयति बालिका ?
10. .... छात्राणां कक्षायाम् उपस्थितिः अस्ति ?

अभ्यासः — 263

✍ **अधोनिर्दिष्टेषु वाक्येषु औचित्यं दृष्ट्वा कति-शब्दं कियत्-शब्दं वा स्थापयत—**
[अधोनिर्दिष्ट वाक्यों में औचित्य की दृष्टि से 'कति' शब्द या कियत् शब्द का प्रयोग करें। Use the word '*kati*' or '*kiyat*' as required in the following sentences.]

उदा. ......**कति**...... जनाः नाटकं दृष्टवन्तः ?
1. महिलाः स्नातुं गच्छन्ति ?
2. कृषकाः क्षेत्रं कर्षन्ति ?
3. नदीषु मकराः सन्ति ?
4. तडागे जलम् अस्ति ?
5. इयं धेनुः दुग्धं ददाति ?
6. नाटकानां प्रदर्शनं जातम् ?
7. श्रमिकैः वृत्तिः लब्धा ?
8. शर्करया पायसं निर्माति ?
9. तैलस्य मूल्यम् ?
10. औन्नत्यं पर्वतस्य ?
11. क्रीडकैः पुरस्काराः प्राप्ताः ?
12. शिशुभ्यः मोदकानि देयानि।
13. जलेन औषधं पेयम् ?
14. जम्बीररसम् इच्छति भवान् ?
15. प्राणाः भवन्ति।

अभ्यासः — 264

✍ **उत्तरानुगुणं 'कति'-शब्देन 'कियत्'-शब्देन वा उचितानि प्रश्नवाक्यानि लिखत—**
[उत्तर के अनुरूप 'कति' शब्द या 'कियत्' शब्द के प्रयोग से उचित प्रश्नवाक्य लिखें। Write the interrogative sentences with the use of either '*kati*' or '*kiyat*' as per the answers given.]

उदा. उ.- मम गृहे दश जनाः सन्ति।
प्र.- तव गृहे कति जनाः सन्ति ?

1. उ.- मम विद्यालये सप्ततिः छात्राः सन्ति।
प्र.- ?

2. उ.- अस्य वृक्षस्य औन्नत्यं महत् अस्ति।
प्र.- ?

3. उ.- अस्मिन् तडागे बहवः मत्स्याः सन्ति।
प्र.- ?

4. उ.- दशरथस्य चत्वारः पुत्राः आसन्।
प्र.- ?

5. उ.- द्रौपद्याः पञ्च पुत्राः आसन्।
प्र.- ?

6. उ.- अस्मिन् वृक्षे प्रभूतानि फलानि सन्ति।
प्र.- ?

7. उ.- अस्मिन् प्रदेशे दश अजाः चरन्ति।
प्र.- ?

8. उ.- अहं दुग्धे न्यूनां शर्कराम् इच्छामि।
प्र.- ?

9. उ.- अद्य त्रयाणां देवानां नूतनकलेवरः भविष्यति।
प्र.- ?

10. उ.- अस्य कटस्य दैर्घ्यम् अधिकं वर्तते।
प्र.- ?

11. उ.- अस्य आसन्दस्य औन्नत्यं द्विपादमितम् अस्ति।
प्र.- ?

12. उ.- मम गृहम् इतः दशसु क्रोशेषु अस्ति।
प्र.- ?

13. उ.- इदं यानं बहुशब्दं करोति।
प्र.- ?